

UIT DE VOLTOOID VERLEDEN TIJD

DOOR PROF. P. H. BUISMAN

De tandheelkunst vóór en rondom de eeuw-wisseling

Wie in het kader van de huidige herdenking zich opmaakt voor een schets van de historische oorsprongen der vaderlandse tandheelkunde en daartoe het spoor terug volgt, stuit steeds weer op onontgonnen terrein waaromtrent feitelijke gegevens in de literatuur moeilijk te vinden zijn. Alleen wettelijke bepalingen vormen daar de spaarzame bakens waarop men het oog kan richten.

Dit is de tijd welke vooraf ging aan de vroegste organisatievormen der toenmalige tandheelkunst en deze laatste reiken niet verder terug dan de periode waarop de jubileumviering van thans betrekking heeft: een tijdspanne van niet meer dan vijf en zeventig jaar. Daarvóór is geen startplaats aan te wijzen van waar de tandheelkunst een begin nam tot een zij het ook primitieve ontwikkeling die als uitgangspunt kan worden beschouwd waarop met of zonder voldoening zou kunnen worden teruggezien.

Dit begin is pas te vinden in het jaar 1879 toen een groepje praktiserenden, bestaande uit twee artsen en drie tandmeesters, besloot tot stichting van wat genoemd zou worden het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap. *) De oprichters wilden zich hiermede als het ware distanciëren van het gros der toenmalige tandmeesters en onbevoegden, daarnaast op voorbeeld van het buitenland het isolement verbreken waarin deze van oudsher uit bekrompen concurrentievrees hun toevlucht plachten te zoeken.

Naast het Genootschap dat in zijn bestaan gedurende 15 jaar een min of meer gevestigde reputatie had verworven en waarvoor als zetel Utrecht was gekozen, de stad van de Universiteit waarmede door Dr. Th. D e n t z (een der oprichters) als lector althans enige connecties konden worden onderhouden, werd 15 jaar later te Amsterdam de Nederlandsche Tandmeesters Vereeniging opgericht. Het moge de huidige beoordelaar ietwat vreemd voorkomen dat bij de geringe getalsterkte van hen, die meenden in vereniging heil te moeten zoeken, naast het reeds bestaande Genootschap een tweede organisatie werd nagestreefd. De verklaring moet worden gezocht in het selectieve karakter van het Genootschap waar nieuwe leden op hun antecedenten werden getoetst, en in beider uiteenlopende doelstelling. Het Genootschap had blijkens de statuten in de eerste plaats het oog op „de beoefening en uitbreiding der tandheelkundige wetenschap”, in de tweede plaats kwam

*) Voor bijzonderheden moge worden verwezen naar: T.v.T. 1949, „Uit de kleuterjaren van het Genootschap”.

„het handhaven der belangen en der waardigheid van den tandheelkundigen stand”. Bij de Tandmeesters Vereeniging stond als doel voorop „het bevorderen van de belangen van den tandheelkundigen stand” en in tweede instantie „het bestrijden van de onbevoegde uitoefening”. Men mene echter niet dat deze laatste aangelegenheid de leden van het Genootschap onberoerd liet, integendeel. Reeds in de eerste „wettige” vergadering in 1880 bracht J. E. Grevers ter sprake: „compromitterende zaken voor de waardigheid van de stand: advertenties door sommige kunstgebitmakers, dus onbevoegden”. Hij meende dat het op de weg lag van het N.T.G. om dergelijke praktijken tegen te gaan, zomede dat het usurperen van titels, zoals in de advertenties geschiedde, moest worden verboden. Verschillende officiële pogingen werden in de loop der eerste jaren daartoe ondernomen, zij het zonder veel gevolg.

Hoezeer de initiatiefnemers in de hoofdstad de behoefte aan de tot dan onbekende vorm van aansluiting goed hadden gepeild, zo bleek echter tevens dat men elementen had aangetrokken, wier aanwezigheid een belemmering vormde voor het doel dat men beoogde. De eerste, zo men wil tweede maatregel bestond in het elimineren van het merendeel der toetredenen, die geacht werden niet in het te scheppen verband thuis te horen. In de gepubliceerde notulen vindt men die gekenschetst als „allerzotste combinaties van de meest uiteenlopende figuren”. Uit de gebruikte superlatief valt wel enigszins af te leiden welke vreemde eenden in de nieuw gehakte bijt waren neergestreken.

Om een en ander beter te kunnen begrijpen, moge hier worden herinnerd aan de wet van 1865, die eenheid van stand met betrekking tot de beoefenaren van geneeskunst had voorgeschreven en daarmede tevens voor de tandheelkunst als beroep de artsopleiding verplicht stelde. Gegeven het geringe aanzien, beter gezegd de verachting die de uitoefening der tandheelkunst in die jaren kenmerkte, was het vrijwel geheel ontbreken van animo onder de artsen voor dit onderdeel niet zo onverklaarbaar. Toen de latere Dr. Dentz als candidaat in de medicijnen het voornemen te kennen gaf zich op de tandheelkunde toe te leggen, moest hij bemerken dat zijn vrienden zich van hem terugtrokken en families, waar hij vaak werd uitgenodigd, hun invitaties staakten. *)

In de niettemin bestaande behoefte aan tandheelkundige hulp moest derhalve worden voorzien door de nog werkzame tandmeesters, die hun bevoegdheid vóór genoemd jaar hadden ontvangen uit handen van de „provinciale geneeskundige commissies”, ingesteld krachtens de wet van 1818. Het desbetreffende onderzoek naar de bekwaamheid der candidaten berustte niet op enig programma en duurde in de regel niet langer dan een uur. Nu de legale weg naar de praktijk voor nieuwe gegadigden na 1865 was afgesloten, waren de tandmeesters tot geleidelijk uitsterven voorbestemd. Als gevolg daarvan was hun aantal dat begin 1868 nog 65 bedroeg, in 1874 tot 60 terug gelopen. Het was dus niet zo onverklaarbaar dat, niet zozeer ter voorziening in de behoefte aan hulp als wel vanwege de bestaansmogelijkheid, personen van allerlei

*) Dr. Th. Dentz: herinneringen. T.v.T. 1912.

slag zonder behoorlijke voorbereiding hun diensten gingen aanbieden. Zij werden hierin aangemoedigd door een beschikking van de Minister van Binnenlandse Zaken in Maart 1871, waarin te kennen werd gegeven dat „het vervaardigen en het inzetten van kunstgebitten niet behoort tot de genees- en heelkunst en dus aan ieder vrij staat, mits hij zich onthoude van het verrichten van heelkundige bewerkingen zoals het trekken en afvlijen van tanden, enz.”

De Regering zag echter in, dat ook hiermede het beoogde effect niet kon worden verkregen en zo werd in 1874 een wetsontwerp ingediend, hetwelk beoogde tegemoet te komen aan „de vrees dat binnen korte tijd gebrek aan tandheelkundigen zou ontstaan” en waarbij de mogelijkheid werd opengesteld tot het verkrijgen van een afzonderlijke bevoegdheid. Dit ontwerp, waarmede dus inbreuk werd gemaakt op de in 1865 aangevaarde eenheid van stand van alle beoefenaren van geneeskunst, onderzocht hevige bestrijding; de oppositie achtte door de mindere geneeskundige kennis de „praktijk” bedreigd. Hoe was het gelegen met het stelpen van bloeding na een operatie, zo werd o.a. in het Voorlopig Verslag gevraagd. Omtrent het operatieve gedeelte werd daarin opgemerkt, dat alleen reeds om te kunnen beoordelen of een kies of tand getrokken moet worden kennis van het gehele lichaam des lijders wordt vereist. Mocht de tandmeester ook de ziekten en gebreken behandelen van de bodem waarin de tanden geplant zijn, ook die van de tandkassen en van het tandvlees, waardoor de tanden bevestigd zijn? Men weet toch, zo gaat het Verslag voort, dat de ziekten der tandkassen en tandomgevingen van de ernstigste aard kunnen zijn, dat daarbij zelfs kanker voorkomt. Hoe menige tandkwaal is het gevolg van scorbutisme, klierziekte. Een aantal kwaadsappigheden openbaren zich in aandoeningen van het tandvlees. Bekend is de grote rol, die het tanden krijgen bij de ziekte der kinderen speelt. Deze en nog veel meer bedenkingen werden tegen het ontwerp aangevoerd. Over de beroepseed werd nog opgemerkt dat men niet inzag welke geheimen aan een tandmeester als zodanig kunnen worden toevertrouwd. Andere leden oordeelden de eed voor de tandmeesters even nodig als voor de artsen; men denke aan gevallen van syphilitische aard, terwijl zelfs menigeen het dragen van een kunstgebit gaarne geheim gehouden ziet.

Ook het merendeel der door de Minister geraadpleegde geneeskundige ambtenaren was tegen het ontwerp gekant, al erkende een hunner dat niet genoeg artsen zich aan het eigenaardig bedrijf van tandmeester zullen wijden. De Minister had zich bij de minderheid van zijn adviseurs aangesloten: het publiek verlangt, zo verklaarde hij, van de tandarts goede, vlugge hulp en zoveel mogelijk zonder pijn. Om aan die voorwaarden te kunnen voldoen, worden langdurige praktische oefeningen vereist en boven alles de daardoor te verkrijgen handigheid.

Om echter aan de geuite bezwaren tegemoet te komen diende de bewindsman een gewijzigd ontwerp in, waarin het begrip „tandheelkunst” nader werd bepaald en de vakken genoemd waarover het examen zou lopen. Een omstreden punt hierbij vormde het inzetten van kunsttanden en gebitten. Er waren afgevaardigden die het inzetten van „rateliers”

wilden uitzonderen; volgens de Leidse hoogleraar in de heilkunde P o l a n o, die zich via de pers in een pennestrijd had gewikkeld met „enige Leidse oud-studenten”, was dit tandwerktuigkunde.

De minister hield voet bij stuk, mede op grond van de overweging dat geen tandmeester op praktijk kon rekenen wanneer hij laatstgemelde kunst niet verstond. Aldus werd het ontwerp twee jaar na de indiening tot wet verheven.

Was hiermede wettelijk een voorziening getroffen, zo was hiermee nog in geen enkel opzicht de gelegenheid geopend om de voor de examens vereiste kennis te verwerven. Ten opzichte van de toestand vóór 1865 was er dit verschil, dat in de plaats van de toenmalige provinciale commissies nu de medische faculteiten der onderscheidene universiteiten met het afnemen van het theoretisch tandheelkundig examen werden belast aan de hand van de in de wet omschreven eisen. Nergens bestond echter gelegenheid onderwezen te worden in de gevraagde kennis. Ook nadat bij wetwijziging van 1892 het eindexamen H.B.S. of Gymnasium voor toelating tot dit examen werd voorgeschreven bleef het daaraan ontbreken; de gegadigden moesten maar zien door zelfstandige studie uit als geschikt bekend staande boeken de nodige kennis op te doen. Wel wierpen zich later o.a. enkele te Utrecht voor het praktisch examen werkzame studerende op als repetitor al reikte hun inzicht niet veel uit boven de geleidelijk min of meer gestandaardiseerde examenstof. J. E. G r e v e r s, in 1895 toegelaten als privaats-docent en hoofd van de polikliniek voor tandziekten aan de Gem. Universiteit te Amsterdam, organiseerde een cursus voor tandheelkundigen en studerende. In welke mate daarvan gebruik is gemaakt onttrekt zich aan de nasporing.

Ten aanzien van de praktische voorbereiding waren de aspiranten als voorheen in hoofdzaak aangewezen op een bevriend practicus die hen in de vorm van assistent op het spreekuur voor on- en minvermogenden gelegenheid verschafte zich te bekwamen. „Daar mocht ik, zo schrijft o.a. H e r c k e n r a t h *) toekijken hoe er getrokken werd, leerde diagnose stellen, de gebruikte tangen schoonmaken en zijn sigaren roken. Een heel enkele keer mocht ik toezien bij de behandeling voor een vulling of helpen bij het leggen van een goudvulling, n.l. het kloppen met de hamer”. Groot waren de moeilijkheden om zich hier te lande praktisch voor te bereiden. Wel was er in Utrecht na 1865 een „kliniek tot herkenning en genezing van tandziekten”, maar aan deze, bestemd tot het geven van onderricht aan „geneeskundigen en candidaat-geneeskundigen”, werden candidaat-tandmeesters op grond van onvoldoende voorbereidende studie niet toegelaten. Dit veranderde ook nog niet toen op grond van het bepaalde in de wet tot regeling van het Hoger Onderwijs van 28 April 1876 (een andere dan de genoemde tandmeesterswet) aan de Utrechtse Universiteit de leider dier kliniek Dr. D e n t z in 1877 tot lector in de tandheelkunde was benoemd. Deze benoeming had blijkens een min of meer officiële verklaring van de Faculteit geen betrekking op a.s. tandmeesters, doch was alleen geschied ten behoeve

*) Van lang vervlogen dagen. T.v.T. 1927.

van de medische studenten. Er was hiermede aan de letter van de wet voldaan, maar ook niet meer. D e n t z brandde echter van verlangen — zo kan men in zijn Herinneringen *) lezen — om het beroep, dat reeds zijn grootvader, zijn vader en een oom uitoefenden, als het kon in meer wetenschappelijke en daardoor in meer eerbare banen te brengen. Dit werd hem pas mogelijk gemaakt toen hij zes jaar later van de Curatoren de beschikking kreeg over een eigen gebouwtje op de Neude waar driemaal per week ten overstaan van de leerlingen kliniek werd gehouden voor oefening in de diagnostiek en uitsluitend extractie, benevens een wekelijks uur college in de avond.

Aangezien dit ten enen male onvoldoende was voor wie zich praktisch in de tandheelkunde wilde bekwamen, bleef er geen andere keus dan aan een buitenlandse onderwijsinstelling zich te laten inschrijven. De meesten gingen naar Duitsland of Engeland, de financieel meer bevoorrecht naar Amerika om na terugkomst het tandmeestersexamen af te leggen. Tot 1888 kon dit ook te Leiden en te Amsterdam (een korte tijd ook nog te Groningen) geschieden. Men had daar echter te kampen met algeheel gebrek aan tandheelkundig instrumentarium en patiëntenmateriaal, zodat van een onderzoek op conserverend en technisch gebied vrijwel niets terecht kon komen. Op aandrang van de tandheelkundige leden der geneeskundige staatscommissies werd dan ook in 1888 door de minister bepaald dat de practische examens uitsluitend te Utrecht zouden worden afgenomen.

Men make zich echter geen overdreven voorstelling van de toeloop: in 1895 verwierven 3 candidaten het diploma, een jaar later 16; in 1897 werden 9 toegelaten en in 1898 en in 1899 werden resp. 8 en 5 tot tandmeester bevorderd **).

Duurde het examen vóór het genoemde jaar ten hoogste enkele uren, vanaf dat tijdstip werd het verdeeld over drie dagen, zij het slechts gedeeltelijk; de laatste dag moest de candidaat een proefstuk vervaardigen dat doorgaans bestond in het leggen van een bladgoudvulling, waarmede de beschikbare examentijd doorgaans geheel gemoeid was. Een strenge beoordeling maakte dat afwijzing lang geen uitzondering was, integendeel.

De incongruentie tussen examen en onderwijs gelijk boven geschetst was dus opvallend; in de eigenlijke practische tandheelkunde werd men niet onderricht. Dit bleef nog zo toen in 1895 een ruimer gebouw aan de Wittevrouwenstraat te Utrecht betrokken werd en D e n t z zijn cursus begon met ongeveer 20 leerlingen, zonder dat deze gelegenheid hadden practisch te werken. De outillage ontbrak. Om daarin te voorzien werd een ietwat wonderlijke weg bewandeld: door een beroep op enige der meest bemiddelde stadgenoten werd het n.l. mogelijk . . . kachels, brandstof, gordijnen enz. aan te schaffen. De „collecte” had 462 gulden opgebracht! Door de studerende zelf werd voorzien in de kosten van inrichting van het atelier, terwijl een deel van hen ook nog

*) T.v.T. 1914.

**) Handelingen N.T.G. 1901.

voor de patiëntenbehandeling de uitrusting in de vorm van behandelstoelen en boormachines verschafte. De aanstelling van één (1887), later (1895) twee assistenten op één salaris maakte het hierna mogelijk een conserverende en een technische cursus in te richten, zodat hiermede althans de gelegenheid tot practische bekwaming werd geopend voor degenen die het theoretisch examen (elders) hadden afgelegd en alleen op die voorwaarden werden toegelaten. De candidaten behoefden zich daartoe slechts als „toehoorder” te laten inschrijven voor ten hoogste twee lessen, waarin de gehele opleiding, met inbegrip van de practische oefeningen was vervat. Hieraan kwam een einde in 1908 toen na het optreden van J. E. Grevers als directeur-lector volledige inschrijving verplicht werd gesteld.

Het moge de huidige beoordelaar ongelooflijk toeschijnen dat na veel aandringen op zo schriele en weinig doeltreffende wijze de dringend noodzakelijke verbetering werd afgedaan en waarbij het niet beneden de waardigheid van de overheid werd beschouwd dat een geldinzameling bij particulieren en de belanghebbende leerlingen ertoe moesten bijdragen om het gebouw naar zijn inrichting enigszins aan het onderwijs te doen beantwoorden. En dan nog te bedenken dat aan de beschikbaarstelling van het nieuwe pand niet vreemd werd geacht dat des ministers zoon zich tot de tandheelkundige opleiding had gewend! De tandheelkunst dier dagen treft zeker geen verwijt voor deze lauwe belangstelling. Voor zover het Genootschap betreft, waar Dentz en Grevers de leiding hadden, werd niets nagelaten om op de tekortkomingen van onderwijs en wetgeving telkens weer de aandacht te vestigen. Een brochure van eerstgenoemde onder schuilnaam, adressen aan de regering, toespraken en verslagen werden te baat genomen om op de achterstelling bij voortduring de aandacht te vestigen. Deze laatste was voor een belangrijk deel te wijten aan de geringe dunk die men algemeen en niet ten onrechte over de antecedenten der candidaten koesterde. Zo klaagt Coebergh in 1901 nog dat de tandheelkundige opleiding voor het merendeel der gegadigden „evenals in vroegere jaren, de laatste strohalm was waaraan de langzaam wegzakende student in een ander vak zich vastklampt. Meestal was het — zo luidt zijn beeldspraak — de oceaan der medische wetenschap waarin velen hopeloos rondzwommen”.

De lezer vergeve de uitweiding over de moeilijkheden bij de opleiding of beter het gemis aan mogelijkheid daartoe hier te lande tot bij de eeuwwisseling. Zij dient slechts tot goed begrip van de tandheelkundige situatie op het tijdstip waarop twee organisaties naast elkaar, ieder op eigen wijze en volgens eigen oogmerken de belangen van het toenmalige beroep trachten te dienen.

Het Genootschap stond aanvankelijk zeer terughoudend tegenover de jongere Tandmeesters Vereeniging, waarvan de leden het maken van reclame niet verboden was. Toen een drietal jonge Genootschapsleden zich tevens daarbij aansloten, werd de onverenigbaarheid van het lidmaatschap uitgesproken; de gekapittelden erkenden in hun sympathie (die vooral betrekking had op de ten doel gestelde bestrijding van de

onbevoegde uitoefening) enigszins overhaast te hebben gehandeld. Zij bleven echter lid, later gevolgd door nog enige N.T.G.-leden.

Inmiddels keerde de stemming geleidelijk ten gunste en zo werd in 1896 op grond van de veranderde omstandigheden het lidmaatschap „alleszins” verenigbaar verklaard, al stuitte dit bij de Tandmeesters Vereeniging aanvankelijk nog op een zeker ressentiment.

Zo kon het niettemin geschieden dat het Tweede Congres in 1897 in samenwerking tussen beide organisaties tot stand werd gebracht.

In dat opzicht vooral toonde de jonge Vereeniging een verrassend initiatief door reeds in het jaar na haar oprichting de zomervergadering het karakter te geven van een driedaags congres in de hoofdstad, waarvoor behalve alle „honorabele leden der professie in Nederland” bekende sprekers uit Duitsland en Engeland waren uitgenodigd. Het succes was van dien aard dat een jaar later opnieuw een congres werd georganiseerd, ditmaal gelijk vermeld in samenwerking met het Genootschap, zulks ter gelegenheid van een aangekondigd bezoek van de Eastern Counties Branch van de British Dental Association, waaraan tal van Engelse tandartsen deelnamen. Op deze bijeenkomst waren wederom *H e r b s t*, *H o p e w e l l - S m i t h* en *C u n n i n g h a m* als voordrachtgevers uitgenodigd.

Dat beide evenementen een groot succes waren, mag men afleiden uit de geestdriftige stijl waarin de verslagen zijn vervat. Op de eerste demonstreerde *H e r b s t* de voorloper van de porcelein-inlay: de glasvulling. Het materiaal daarvoor werd ter demonstratie verkregen uit fijngestampt wit en bruin medicijn glas dat boven een spiritusvlam in de goud- platinafoelie afdruk werd gesmolten. Later gaf hij een staaltje van zijn goudvultechniek volgens de „rotatiemethode” waarbij hij o.a. afgebroken excavatoren en bij het oog afgebroken naainaalden gebruikte; „geen instrument der fabrikanten kan hiermede wedijveren”. Het was verbazingwekkend, zo luidt het verslag, met welk een gemak als of het een centrale holte gold, de demonstrator twee proximale vullingen van middelste snijtanden alsmede een contourvulling in een laterale snijtand opbouwde. Verder maakte hij twee tingoudvullingen in proximale caviteiten van praemolaren. De handigheid en inventiviteit van de operateur, die door zijn zoon geassisteerd werd, grensde volgens het verslag aan het wonderbaarlijke.

F l ö r k e uit Bremen vertoonde de nieuwste en meest curieuze toepassingen van electriciteit in de tandheelkunde gedurende welke spectaculaire vertoning de toeschouwers een en al verrukking waren. Zijn zoon, zo gaat het verslag verder, is zeer bekend voor de snelheid waarmee hij de grootste goudvulling met papa's instrumenten (goudhamer) klaar speelt.

Voor al de goudvulling nam ook in latere bijeenkomsten een dominante plaats in. *H e r b s t*, inmiddels erelid geworden van de N.T.V., kwam hier uit met zijn „submarine”, op z'n Hollands gezegd: onderwater-goud dat, gelijk de naam reeds suggereert, het drooghouden van de caviteit overbodig maakte. Integendeel, „je nasser, je besser” scheen het devies des demonstrators. Twee proximale vullingen, waarvan één

door Grevers, werden samen in een kwartier tijds voltooid. De geestdriftige verslaggever is alleen ongerust over de verwaarlozing van elke antisepsis, „een volkomen negeren van alle bacteriën”. In een demonstratie een jaar later voor het Genootschap verbeterde Herbst zijn tijd tot circa 5 minuten voor iedere vulling!

Een en ander vindt slechts vermelding van wege de technische vaardigheid die bij deze geheel in onbruik geraakte methode werd verkregen en om te tonen hoe grote waarde aan bladgoud als vulmateriaal werd gehecht. Dentz wilde er zelfs de pulpakanalen mee gevuld zien!

Een typisch verschil in houding bleek te bestaan tegenover de in-trede van de vrouw in het beroep. De eerste vrouwelijke tandmeester meldde zich in 1894 kort na haar slagen, bij de Tandmeesters Vereeniging en werd daar „met algemene stemmen” als lid aanvaard. Drie jaar later was het vrouwelijke element met nog drie leden versterkt. Op het eerste congres (van de N.T.V.) bracht de voorzitter een dronk uit op de dames, constaterende dat het eertijds ruwe van het tandmeesterlijke bedrijf en het onzindelijke hadden plaats gemaakt voor delicatessen en netheid, eigenschappen die de dames stellig hadden bevorderd en nóg bevorderden.

In het Genootschap daarentegen werden drie jaar later een paar vrouwelijke collega's gedéballoteerd. Dit wekte de verontwaardiging van enkele leden, die meenden dat haar althans de gelegenheid had toegekomen om zich terug te trekken. Zij beschouwden de uitslag van de stemming een smet op de handelingen van het Genootschap.

Het heeft geen zin de bekende argumenten, ook daar gehanteerd, te releveren. De kopstukken, met uitzondering van Dentz, waren tegen toelating gekant. Een der verdedigers van het besluit was van oordeel dat het steeds toenemend optreden van dames-tandmeesters moest worden geremd en in ons land deed het Genootschap er goed aan de niet-toelating tot dat doel aan te wenden. Een ander meende dat men in de toekomst moest zien en zich niet bij de vrouwelijke mededinging neerleggen. De voorzitter achtte het inzicht van de vrouw in de tandheelkunde nihil, behoudens enkele uitzonderingen. In de landen waar de tandheelkunde het hoogst stond, was het aantal vrouwelijke practici het geringste. De debatten resulteerden in een verzoek aan de voorvechters van het vrouwelijke element om de afgewezen dames „een beleefde boodschap” over te brengen, dat geen „persoonlijke” déballotage had plaats gehad, maar dat het Genootschap bij zijn beslissing uitsluitend het oog had gevestigd op de belangen van de tandheerkundige stand.

Elf jaar later werd het eerste vrouwelijke lid toegelaten. De voorzitter sprak van een omwenteling in de gevoelens van de meerderheid der leden; het stond aan de nieuw-toegetredene om het bewijs te leveren, dat haar qualiteiten als moderne tandheerkundige met haar betoverende sexe-eigenschappen als vrouw en moeder gelijke tred konden houden. Nu een meer tolerante opvatting de overhand had gekregen, hoopte hij dat haar lidmaatschap het Genootschap volkomen zou bekeren.

Een ander belangrijk initiatief van de Tandmeesters Vereeniging was gericht op het stichten, reeds kort na de oprichting, van een eigen

orgaan: het huidige Tijdschrift voor Tandheelkunde. De geuite vrees dat een Nederlands vaktijdschrift geen levensvatbaarheid zou hebben, bleek alras ongegrond. Medewerking, ook van buiten de ledenkring (J. E. Grevers) werd verkregen en het Tijdschrift vond, blijkens het eerste jaarverslag, zelfs zijn weg over de grenzen, alwaar daarin verschenen artikelen werden overgenomen. Omgekeerd werd de inhoud versterkt met vertalingen van belangrijke publicaties. Om aan de medewerking geen belemmeringen in de weg te leggen, werd al spoedig de band met de Tandmeesters Vereeniging losser gemaakt: het werd in plaats van haar orgaan, blijkens de titelwijziging, weldra uitgegeven „vanwege” de N.T.V.

De medewerking liet geenszins te wensen over; leden van het Genootschap, dat zijn Handelingen zelfstandig uitgaf, namen er actief aan deel. Trouwens, gelijk reeds werd opgemerkt, meerderen waren van beide organisaties lid. In 1901 kwam een overeenkomst tot stand waarbij genoemde Handelingen voortaan ook in het Tijdschrift werden afgedrukt.

Op het hoogtepunt van haar bloei zag het er bij de eeuw-wisseling en ook nog daarna alleszins naar uit, dat de Tandmeesters Vereeniging een duurzaam leven beschoren zou zijn. Echter kwam onvoorziene concurrentie haar bestaan ondergraven: de oprichting in 1904 van de Vereeniging van Nederlandsche Tandartsen.

Om dit te verklaren, dient gememoreerd dat kort na de eeuw-wisseling vooral door de onvermoeide belangeloze toewijding van de aan het onderwijs verbonden assistenten, waaronder de latere lector P. J. J. Coberg, aan het Tandheelkundig Instituut te Utrecht de gelegenheid was verbeterd om zich aldaar degelijk op het praktisch tandheelkundig examen voor te bereiden. Men behoefde derhalve niet meer zijn toevlucht te zoeken bij buitenlandse onderwijsinstellingen. Er werden geleidelijk aan kandidaten tot tandmeester bevorderd die hun praktische studie- en oefentijd geheel te Utrecht hadden doorlopen. Als gevolg hiervan was onder de jongeren een saamhorigheidsgevoel aangekweekt, dat hen naar een eigen gemeenschapsvorm deed verlangen, zulks te meer omdat zij zich tot het milieu van de oudere vakgenoten in de Tandmeesters Vereeniging niet aangetrokken gevoelden. Dit deed hen vooral op initiatief van J. M. Klinkhamer in 1904 besluiten een eigen vereniging op te richten. In de naam: Vereeniging van *Tandartsen* werd tevens getracht uitdrukking te geven aan hun wetenschappelijke ambities door te breken met de officiële beroepstitel, die daarmede niet in overeenstemming werd geacht.

In de kring van het Genootschap stond men aanvankelijk sceptisch tegenover de levensvatbaarheid van de nieuwe organisatie, vooral de ouderen dachten haar geen lang leven toe bij verondersteld gebrek aan reden van bestaan. Volgens de initiatiefnemers was de vereniging juist nodig om de jongeren te organiseren en hen van de noodzaak te doordringen zelf een aandeel te nemen in het vnl. wetenschappelijke verenigingsleven en aan de evolutie van het beroep mede te werken.

De tijd bevestigde de zienswijze en verwachtingen der oprichters:

begonnen met 16 leden klom het aantal in 5 jaar tijds tot 61 om in 1914 tot 117 te stijgen en weer 5 jaar later tot 190.

Voor de Tandmeesters Vereeniging betekende deze concurrentie een aftapping van de bron waaruit nieuw bloed had kunnen toevloeien. Het vergaderingsbezoek liet ondanks de vaak aantrekkelijke onderwerpen steeds meer te wensen over. Verschillende leden bedankten, hetgeen eind 1908 de opmerking uitlokte dat de N.T.V. langzaam maar zeker te gronde ging en de vraag werd opgeworpen of het niet beter ware dit te voorkomen en de vereniging „op te lossen”. Bestuursvacatures konden niet meer worden vervuld. In volgende slecht bezochte vergaderingen kwam de kwestie telkens weer ter sprake, werd ten slotte agendapunt. Er was verzet en critiek op het bestuur dat grotendeels uit gelijktijdige leden van het Genootschap bestond, wier ambities verondersteld werden meer in die richting te gaan. Een besluit werd nog niet genomen, men wilde trachten de zaak bij elkaar te houden. Het mocht niet baten, in het najaar van 1910 werd de vereniging opgeheven. Er is echter geen verslag waarin dit vermelding heeft gevonden. Een organisatie die een belangrijke periode in de eerste ontwikkeling naar de nieuwe tijd op verdienstelijke wijze had overbrugd, was klaarblijkelijk overbodig geworden.

Wanneer in het bovenstaande de grens is gelegd bij wat naar de titel als voltooid verleden tijd wordt beschouwd, zal menige lezer — niet ten onrechte — deze vrij willekeurig getrokken vinden. De bedoeling is slechts geweest een beeld te geven van die periode, waarheen de gedachten van de huidige jonge generatie van vakgenoten wel nimmer zullen zijn afgedwaald. Alleen nog de oudsten onder ons stammen uit een verleden waarin zij min of meer van nabij met de geschetste omstandigheden bij hun entree in de tandheelkunde hebben kennis gemaakt.

Deze omstandigheden mogen, euphemistisch gesproken, weinig reden geven tot zelfverheffing, men dient te bedenken dat van menig beroep de ontwikkeling zich op soortgelijke wijze uit het niet heeft voltrokken. Het verschil is alleen dat die van de tandheelkunde nog niet in de nevelige verten van het verleden is opgelost. Des te meer moet onze bewondering en waardering uitgaan naar hen, wier namen slechts zeer ten dele werden genoemd, die zo kort geleden nog de taaie strijd hadden aangeboden tegen onverwoestbaar vooroordeel en de vele weerstanden op de weg naar verheffing van het beroep.